

Báthori Ferencről

(A hazai lappológiáról és egy alig ismert művelőjéről)

A világ különféle pontjain bizonyára kevesen gondolják és hiszik, hogy az uralisztika vezetőnek mondott nagyhatalmánál, a magyar tudományosságban éppenséggel a lappológia a tudományszak legkevesbé művelt, legfejletlenebb ágazata. A furcsállkodás fő oka – egyebek mellett – abban a körülményben keresendő, hogy az uralisztikában nemzetközi is elismerten alapműnek tartott híres könyvet, az uráli nyelvek genetikai összetartozását bizonyító összehasonlító nyelvészeti szakmunkát történetesen a magyar és a lapp nyelv egybevetésével bizonyította be Sajnovics János. Közismertek munkásságának mozzanatait, különösképp pedig az a rendkívül fontos tény, hogy főnöke és buzdítója, Hell Miksa páter társaságában 1768-ban–1769-ben személyesen járt a lappok földjén, ill. találkozott lappokkal, huzamos ideig tartózkodott lapp környezetben, s a korabeli lapp grammatikai és szótáriródmát is gondosan áttanulmányozta.¹ A *Demonstratio, Idioma Ungarorum et Lapponum idem esse* hazai és külföldi visszhangjáról, hatásáról igen sokat és érdekeset írtak az elmúlt kétszáz évben, a kérdésnek ezt a vetületét ezért nem is vizsgálom ezúttal. Sokkal behatóbban foglalkoztat a következőképp megfogalmazható probléma: milyen és mekkora figyelem fordult nálunk utóbb a nemzeti, nyelvi identitásunk szempontjából oly fontos lappok felé, történtek-e utazások vidékükre, gyűjtöttek-e nyelvészeti, néprajzi anyagot náluk kutatóink, kifejlődött-e nálunk (s elért-e megfelelő szintet) a több diszciplínát is egybefoglaló (az említettek mellett: népzene, régészet, ember-tan stb.) lappológia?

A válasz – nem! Akadtak ugyan nevezetes utazók, akik elvetődtek a lappokhoz (nem fő célként, s nem hosszú időre), például Reguly Antal is, Herman Ottó is;² gyűjtött körükben értékes népzenei anyagot – a közelmúltban – Szomjas-Schiffert György, s finnországi ösztöndíjas vagy hivatalos útjain tucatnyi kutatónk, egyetemistánk, költőnk, írónk, újságírónk és riporterünk is elzarándokolt (vagy turistaúton eljutott) legalább Rovaniemi-be, de egyikőjüket sem motiválták lappológiai célkitűzések (ha készültek is az útról érdekes úti beszámolók, riportok, szórakoztató lektűrök). Könyvkiadásunk – egészen a legutóbbi időkig – kifejezetten mostohán bánt a lappokkal, s a *Népek meséi* sorozat kitűnő lapp kötetén³ túl a csendet csak napjainkban törte meg egy imponálóan gazdag népköltészeti és irodalmi válogatás,⁴ ill. Johan Turi világhírű művének hetven évvel megkésett fordítása.⁵ A helyzet a tudományos szakirodalomban sem lényegesen jobb, az ismert,

¹ LAKÓ GYÖRGY: *Sajnovics János*. Bp., 1973.

Sajnovics János. Sajnovics János emlékünnepe és tudománytörténeti szimpozion. *MNYTK*, 131. Bp., 1974.

² *Reguly-Album*. Pesten, 1850.

HERMAN OTTÓ: *Az északi madárhegyek tájáról*. Bp., 1893.

³ *A varázsdob és a látó asszonyok*. Bp., 1966.

⁴ *Aranylile mondja tavasszal*. Bp., 1983.

⁵ JOHAN TURI: *A lappok élete*. Bp., 1983.

általános, összefoglaló kézikönyvek lapp fejezetein túl elenyészően kis számban jelentek meg lapp tárgyú publikációk, nyelvészetiek is. Hunfalvy Pál bemutató jellegű írásán⁶ túl igazi továbblépést e tekintetben csak Budenz József cikke jelent,⁷ aki lapp ismereteit a budapesti állatkertben (1873-ban) látványossággént „kiállított” lapp család tagjaitól nyerte. S Budenznek köszönhető, hogy valamelyes lapp kutatás mindezekén túl és mégis megindult nálunk, ha nem is jutott az elismerés olyan magaslataira, mint pl. Munkácsi vogul, Pápay osztják (majd Fokos zürjén, Beke cseremis) kutatásai. Halász Ignác egyike volt Budenz legkiválóbb tanítványainak; lappföldi útjai (1884 és 1891 között 3 ízben összesen 9 hónapot töltött e tájon), lapp gyűjtése (hatkötetnyi!) és lapp tárgyú tevékenysége⁸ ha finn, svéd vagy norvég kutató nevéhez fűződne, minden bizonnyal ma is fénylő glória fonná körül alakját. Szakkörökben jól ismert az a gáncsokkodás, irigység – jogosultnak mondott szigor álarcában –, amely munkásságát fogadta,⁹ s amellyel voltaképp elvették a kedvét a további intenzív lappológiai kutatásoktól e színes egyéniségű, az urallisztika más ágainak művelésében is kiemelkedő képességeket mutató, rövid életű kolozsvári finnugor professzornak. Kevesen tudják róla, hogy „Móka bácsi” álnéven különféle napilapokban számos finn és lapp mesefordítást is közzétett. Megemlített hat kötete azóta is többnyire porosodó, felvágatlan, holt anyaga a könyvtáraknak (a szakkönyvtáraknak is!), a virágzó, rendkívül gazdag nemzetközi lappológiai szakirodalom sem emlegeti sűrűn kitűnő tudósunk nevét és munkáit. Egyebek mellett – feltehetően – ebben a „bukás”-ban is kereshetjük a magyar lappológia visszamaradottságának, elbizonytalanodottságának okát, s talán annak a magyarázatát még, hogy a lappológusnak (is) induló Lakó György sem vált végül e terület művelőjévé. Fontos, 1936-ban írt cikkében áttekinti a magyarországi lapp kutatások helyzetét, s többé-kevésbé a fentiekkel egyező megállapításokra jut. Halász Ignác méltatását így fejezi be: „...Halász után magyar nyelvész nem járt a lappok között, s Halásszal lezárul a magyar lappológiának kétségkívül legjelentősebb fejezete. Utána legfeljebb kisebb értekezésekről emlékezhetünk még meg, melyek valamely lapp problémával foglalkoznak...”¹⁰ Lakó hazai tanulmányai befejeztével (Szinnyei és Gombocz tanítványaként) finn és svéd ösztöndíjas útjain kora legmagasabb szintjén sajátította el a lappológia alapjait, s 1935 nyarán – megfelelő előkészületek után – kutatóútra indult a svédországi lappok közé. Mint beszámolójából kiderül, „bizalmatlanság és barátságtalanság” jellemezte irányában a felkeresett lappokat, s mindössze négy helyen sikerült némi lapp nyelvi anyagot gyűjtenie. – Munkásságában – ezek után – 1970-ig mindössze 9 lapp tárgyú írás található (főként recenziók),¹¹ s noha a lapp nyelvnek éveken át előadója volt az egyetemen, sőt – immár nyugdíjasan – lapp kresztomátiát is összeállított,¹² nem vált Halász örökösévé, permi, obi-ugor és általános finnugrisztikai tárgyú munkásságában a lappológia csak töredéket képvisel.

⁶ HUNFALVY PÁL: A lapp nyelv. *Nyelvtudományi Közlemények*, 1866.

⁷ BUDENZ JÓZSEF: Svéd-lapp nyelvmutatványok. *Nyelvtudományi Közlemények*, 1876.

⁸ SZILASI MÓRICZ: Halász Ignác L. T. emlékezete. MTA Emlékbeszéd, XI. 11. sz.

⁹ WIKLUND, K. B.: Die südlappischen Forschungen des Herrn dr. Ignác Halász. *SUSA*. XI/2. 1893.

¹⁰ LAKÓ GYÖRGY: A hazai lappológiáról. *MNy*, 1936.

¹¹ Lakó György tudományos munkássága. MTA I. Oszt. Közl. XXVII. 3–4.

¹² LAKÓ GYÖRGY: *Chrestomathia Lapponica* (megjelenés alatt).

Évtizedekkel később (1964-ben) a Leningrádban magyar lektorként tevékenykedő Szabó Lászlónak nyílt módja ismét lapp kutatásokra és gyűjtésre a Néva-parti metropoliszban tanuló kolai lappok körében. Gyűjtését sikerült közzétennie,¹³ sőt egy kevésbé ismert kis magyar nyelvű válogatást is megjelentetett az általa rögzített meseszövegekből.¹⁴ Munkájának szakmai megítélése általában véve nem volt kedvező, s így ő sem hagyott, hagyhatott maradandó nyomot sem a szerény hazai, sem a hatalmas nemzetközi lappológiai szakirodalomban.

Úgy vélem, ezen előzmények ismeretében fokozott figyelmet érdemel minden olyan, munkában is megtestesülő törekvés, amelyet honfitársaink fejtettek ki a lappok kutatásában, amelyet azonban a szaktudomány – sem a hazai, sem a nemzetközi – egyszerűen nem vett tudomásul, és sehol, szinte semmiféle formában nem tart említésre méltónak. Vissza kell itt utalnom Lakó György szavaira, amelyek szerint: „...Halász után (tehát 1891 óta! – D. P.) magyar nyelvész nem járt a lappok között...” (lásd a 10. sz. munkát) el egész az ő (Lakó György) 1935-ös útjáig. Nos, ez az állítás nem egészen helytálló, mert nem is olyan sokkal Halász Ignác után akadt egy olyan utazó-kutató-érdeklődő szakemberünk, filológusunk, aki egymás után öt alkalommal (!) is módot talált a lappokhoz való eljutásra. Mi több, elsőként és egyetlenként a magyar tudósok között a lappoknak mind a négy csoportját felkereste, a norvégiai, a svédországi, a finnországi és az oroszországi lappokat is. Az illető: Báthori Ferenc, nagyváradi középiskolai tanár. Útjairól gazdag fényképdokumentációval (amelyet a Néprajzi Múzeumnak ad át), fonográffelvételekkel és tárgyi relikviákkal (amelyeket a Nemzeti Múzeum rendelkezésére bocsát) tér vissza, több úti beszámolót készít elismert, rangos szaklapokba (Földrajzi Közlemények, Néprajzi Értesítő), két könyvet is kiad (amelyek lényegében szövegközlésnek, ill. útleírásnak tekinthetők). Mindennek ellenére a tudomány, a korszerű, komplex uralisztika mégsem vesz róla tudomást, nem említi egyetlen nagy összefoglaló kézikönyv¹⁵ sem, a *Magyar Életrajzi Lexikon* és a *Magyar Irodalmi Lexikon* sem tárgyalja. Azért is különösen érthetetlen ez a csend, mert a magyar lappológiának Halász után voltaképp csupán ő az a képviselője, aki e szakterületnek bár szerény, de nem érdemtelen munkása volt. Furcsa, lehangoló, ámbár nálunk nem kivételnek számító magyarázat erre a mellőzésre és visszahangtalanságra az a körülmény, hogy nevezett „csupán” középiskolai tanár volt, nem publikált nyelvészeti feljegyzéseket és cikkeket a Nyelvtudományi Közleményekben, tehát – nem egyedül – alámerülhetett, alámerült ő is a feledés tengerében. Az ilyen sor-sok nem hagynak nyugodni! Bár sok utánjárásomnak, nyomozásomnak viszonylag csekély az eredménye (a róla beszerezhető információk száma és terjedelme szegényes, némelyik munkája legnagyobb könyvtárunkban sem vehető kézbe), alakja és munkássága – nagy vonásokban – mégiscsak megeleveníthető.

Báthori Ferenc 1860-ban született a Szabolcs megyei Balkányban. Egyetemi tanulmányait Budapesten és Bécsben folytatja. Nyelvészetet és irodalmat hallgat, de érdeklődése a föld- és a természetrajzi tárgyakra is kiterjed. Az évszámok ismeretében joggal feltételezhető, hogy finnugor nyelvészeti ismereteit Budenz Józsefnél nyerhette, s Budenz elő-

¹³ SZABÓ, LÁSZLÓ: *Kolalappische Volksdichtung I–II*. Göttingen, 1966., 1968.

¹⁴ *A ravaszkó pókasszony*. Bp., 1968.

¹⁵ ZSIRAI MIKLÓS: *Finnugor rokonságunk*. Bp., 1937.

HAJDÚ PÉTER: *Finnugor népek és nyelvek*. Bp., 1962.

HAJDÚ PÉTER–DOMOKOS PÉTER: *Uráli nyelvrokonaink*. Bp., 1978.

adásai és hatása is ösztönözhatték lappföldi útjait. (Lelki szemei előtt ott lebeghettek a híres Budenz-tanítványok, félig meddig kortársai nevezetes útjai a rokon népekhez.) Kolozsváron is többször megfordulva kapcsolatba kerülhetett később az (1893-tól) ott működő finnugristákkal, Szinnyeivel, Halással és Szilasival is, s közülük főként a Halással való – ténylegesnek tartható – ismeretség szintén motiváló tényező lehetett lappföldi utazásai megtervezésében. De még ezen utak megtétele előtt elkezdte a világjárást, egyebek mellett huzamosabb időt töltött Párizsban, majd 8 éven át itthon nevelősködött, s csak 1896-ban nevezték ki a nagyvárad felsőkereskedelmi iskola tanárává, ahol nyugdíjaztatásáig (1920-ig?) dolgozott. Hogy itt mit tanított, ez ideig nem tudtam kideríteni. Sokoldalú, érdeklődő, kiváltképp az utazást, világlátást kedvelő ember volt, aki a nyári szünidőkben – az akkori időkben természetes módon saját költségére – bejárta szinte egész Európát, sőt Egyiptomot és Palesztinát is felkereste. Tollát több műfajban is próbára téve belekóstolt a szépirodalomba, *Keresztlevel* című négy felvonásos népszínművét 1891-ben Székesfehérvárott be is mutatták. Bizonyára igen sok cikke, tárcája, fordítása jelent meg a korabeli Magyarország különféle napilapjaiban, valamint értesítőkből, évkönyvekből, főként azonban nagyváradai sajtótermékekben. Ezek többsége éppúgy feltáratlan, feldolgozatlan, mint 1920 utáni írásai az új státusú Erdély (s megint főleg Nagyvárad) fórumain. A meglátogatott égtájak közül Észak, a felkeresett népek közül a lappok fogták meg leginkább esztétét is, szívét is, nem véletlen, hogy 1904 és 1914 között – nyaranta – ötször is felkereste „egzotikus” nyelvrokonainkat. Ezen útjai nem kényelmes, szórakoztató kirándulásoknak tekintendők. Minden bizonnyal tudományos célkitűzések is motiválták egyszemélyes expedícióit, amelyekre szellemileg is felkészült (a skandináv nyelvek, ill. a finn és a lapp előzetes tanulmányozásával), s amelyeket neves intézmények (Magyar Tudományos Akadémia, Magyar Nemzeti Múzeum, Néprajzi Múzeum) is támogattak szerény anyagi hozzájárulással, valamint eszközökkel (fényképezőgép, fonográf, magasságmérő, hőmérő). A kor ismert tudósai közül a kolozsvári egyetem földrajzprofesszora, Cholnoki Jenő és a néprajzos Semayer Vilibáld segítették tervei megvalósításában.

Nagyvárad szellemi életében négy évtizeden át jelentős szerepet játszhatott ez az élénk szellemű, tetterre kész, fáradhatatlan tanárember, aki az írás mellett szóban, előadás-sorozatokban is beszámolt útjairól, s tanítványai mellett Nagyvárad nyitott, érdeklődő értelmiségét is megnyerte a nyelvrokonság gondolatának, sőt ügyének is. Ilyen irányú tevékenységéről tanúskodnak a század első éveiben a Nagyvárad Naplónál újságíróskodó Ady Endre elismerő, szeretetteljes sorai is 1902-ben a bihari fővárosba ellátogató finn kórus kapcsán:¹⁶ „A magyar nemzetnek egyetlen rokon fajáról, a messze északon lakó finnekről sok érdekes dolgot beszél most Bátor (sic!) Ferenc, a nagyvárad kereskedelmi iskola tanára, aki évek óta merő tudományszomjból behatóan foglalkozik a finn nyelvvel és az irodalommal – és most nyáron közel egy hónapot töltött Helsingforsban és más finn városokban; tanulmányozván az eredeti nép történetét és irodalmát. A finnek, akik büszkéek magyar rokonaikra, és úgy históriánkat, mint literatúránkat alaposan ismerik, nagy lelkesedéssel és szeretettel fogadták Bátorit, s a finn diákok – akik úgyszólván a jövő hónapban Budapesten megtartandó diákkongresszusra – ígéretet tettek neki, hogy viszonzásul ellátogatnak szeptember végén Nagyváradra...”

¹⁶ ADY ENDRE: *Finn diákok Nagyváradon*. In: Ady Endre *Összes Prózái Művei* III. Bp., 1964.

Ez a cikk – önmagában véve is – fontos dokumentum, egyike Ady igen kisszámú, finnugorsággal kapcsolatos megnyilatkozásainak. Túl ezen arról is tanúskodik, hogy Báthori lappföldi útjait finnországi utazások (vagy utazás) is megelőzték, lapp kutatásaira itt is készülhetett. Feltehetően ugyancsak Adytól származik ugyanezen újság következő napi számában az alábbi „tarkaság” is: „...Bátori Ferenc, a kereskedelmi iskola tanára, akiről megírtuk, hogy közel egy hónapig volt a nyáron tanulmányúton Finnországban, sok érdekes dolgot mesél most a csodás északi világról. Így tegnap azt beszélt el, hogy Finnország északi határán július hónap két utolsó hetében sohse nyugszik le a nap. Verőfényes világossággal ragyog egész éjjel...” Ady Endrének a nyelvrokonságról való ismeretei tehát nem csupán magyar szakos tanár öccsétől származhattak, forrásai egyike lehetett az e témáról társaságban is szívesen megnyilatkozó, színesen mesélő Báthori Ferenc is.

A kevés nyom s adat arra mutat, hogy a finnugor népeket ismertető, népszerűsítő munkát 1920 után sem hagyja abba, sőt 1924-ben az ismert román személyiség, Nicolae Iorga felkérésére tart előadást a lappokról a Vălanii de Munte-i szabadegyetemen. Tevékeny munkása a helybeli (1892-ben alapított) Szigligeti Társaságnak, amely – nem lévén családja (?) – örököse lesz gazdag anyagú könyvtárának is. Elhunytáról így tudósít a Budapesti Hírlap 1936. július 28-án: „Erdélyben meghalt egy neves magyar tudós... nyugalomba vonulása után tudományos kutatásainak eredményeit dolgozta fel. A napokban Szászrégenbe utazott és az egyik szászrégeni kávéházban érte utol a halál vasárnap este...” Ezek szerint: idős korában is főként a lappok foglalkoztatták; kiadatlan anyag (néprajzi, nyelvészeti) birtokában volt; megkezdte ennek feldolgozását.

Vajon miért nem próbálta meg foglalkoztatni 1920 után a kolozsvári egyetem, ahol akkoriban nem működött képzett finnugor filológus; vajon mennyi és milyen tárgyú lapp (és más finnugrisztikai) tárgyú könyvet, kiadványt tartalmazhatott könyvtára; mi lett ezzel a könyvtárral később, hol lehet napjainkban? Ez a néhány közvetlen reflexió, ill. kérdés mintegy magától adódik élete adatainak szűkszavú ismertetése után. S most lapp tárgyú munkásságáról:

Meglehetősen későn, 1904-ben, 44 évesen kezdi meg lappföldi útjait. Tudóstársai jóval fiatalabban s a célra erősebben koncentrálnak végzik el megálmodott s maguk elé tűzött feladataikat. Halász Ignác például 29 évesen (1884-ben) indul el a lappokhoz, s 41 éves korában (1896-ban) lapp gyűjtésének már hatodik kötete is napvilágot lát. Báthori aligha gondolt hasonló intenzitású, természetű és volumenű munkára – bár látatlanban (kéziratai, levelezése, jelentései – netántán naplója – ismeretének híján) nyilvánítok véleményyt. A lappokkal, ill. a lappföldi utazásokkal kapcsolatos szubjektív motivációkról – 1917-ben – maga így ír: „Ifjúkori álmaimat láttam teljesülve, amikor sok évi ábrándozás után ismét elővehettem a régi vándorbotot, hogy felkeressem a lappok távoli hazáját... az öt nyáron át köztük töltött időm maradandó emléke lesz mindig életemnek... nagy segítőm volt nehéz utaimon – a lapp s finnen kívül – a skandináv nyelveknek szánt hosszú tanulmányom...”¹⁷ Nincs szó tehát rögtönzésről, véletlenről, régi vágy teljesült, útjára lelkiileg, tudományosan és nyelvileg is felkészült. S melyek az út, az öt utazás tudományos eredményei? Ebből és erről voltaképp 4 beszámoló, nem túl terjedelmes cikk, ill. két kis könyvecske ismeretes. Az 1911-ben közreadott 63 lapos kötet¹⁸ 6 finn mese (az

¹⁷ BÁTHORI FERENC: *Utazásaim a lappok földjén*. Útirajzok. Nagyvárad, 1917.

¹⁸ *Finn és lapp mesék*. Nagyvárad, 1911.

akkoriban még igen népszerű Topelius pedagógikus célú szövegei) és 3 lapp mese (*Az óriás és a kisfiú, A vak leány, Három fehér madár*) fordítását tartalmazza; a másik (lásd a 17. sz. tételt) 116 lapos mű, lényegében a cikk-beszámolók szó szerinti megismétlése számos külön fejezettel, fejtegetéssel, észrevétellel kiegészítve. – Ez az 1917-ből származó kiadvány a fontosabb, a szerző arcképén túl 48 eredeti felvételt, 5 rajzot és 1 térképet tartalmaz – túl a szövegen. Nos, ez így önmagában valóban nem látszik túlságosan soknak. A két könyv nem a tudós, sokkal inkább a nagyközönségnek szól, amely jószerint semmit sem tudott akkoriban a lappokról. Stílusa is inkább a mesélő népszerűsítőé, mintsem a szavait patikamérlegen kimérő szikár szaktudósé. Sajnos, nem ismeretes a gyűjtött, birtokába került anyag mibenléte (a fonográfhangra vett dalok, szövegek, a néprajzi tárgyak, a publikálatlan fotók stb.), de – s ez megjegyzéseiből következik – nyilván számos lapp nyelvű könyv, kiadvány, újság, kézirat került iszákjába, majd otthonába, levelezésben (s személyes kapcsolatban) állt a kor neves, művelt lapp személyiségeivel, pl. Isak Sabával, Anders Larsennal és másokkal, s nem valószínű, hogy ezt az anyagot is átadta volna a főttebb emlegetett budapesti intézmények valamelyikének. Kiadatlan följegyzésekre is gondolhatunk még, amelyeknek sorsa ritka lapp nyelvű nyomtatványai-éval együtt ismeretlen. Ilyképp csak a publikált, meglehetősen sovány „korpusz” alapján alkothatunk véleményt lappológiai felkészültségéről, munkásságáról, ill. ennek jellegéről, értékéről.

Az első pillantásra szembeötlik, hogy nem vérbeli, szenvedélyes gyűjtőtípus, miként nem volt a szó szoros értelmében nyelvész vagy néprajzos sem. Inkább szemlelődő, medítáló, komplex megfigyelő, szociális, szociográfiai, történeti és művelődéstörténeti érzékenységgel, jó kontaktusteremtő képességgel (ami a lappok esetében nagy szó, nem minden gyűjtő járt szerencsével és eredménnyel földjükön); fölfogta és érzékelte a lappok akkoriban bontakozni kezdő „nemzeti-nemzetiségi törekvéseit”, s a világon is az elsők között értékelte irodalmi megnyilatkozásait. Volt szeme és füle azonban a filológiai apróságokra is, számos eredeti, finom észrevételét erősítik meg később ismert, hivatásos lappológusok is – a lapp szokásokról, a folklóról, a jojkák sajátosságairól. Mindezek igen fontos és pontos kiegészítését jelentik, jelenthetik Halász Ignác nagyarányú, impozáns lapp tárgyú munkásságának, s ismeretlen, érdekes fejezeteit jelentik a magyar lappológiának, amelyeket tehát nem szükséges mindenestül importálnunk. Lappul (ami a jelentős nyelvjárási eltérések következtében gyakorlatilag több nyelvet jelent) jól tudhattott, vélhetőleg főként norvég-lappul. Gyakran emlegetett (de nem ismeretes) lapp nyelvű levelezése mellett erre utal Chohnoki egy 1909-ből való megjegyzése is: „... [Báthori] ... azóta már a lappok között jár, akiknek nyelvét tökéletesen beszéli, s reméljük, hogy érdekes geográfiai és ethnographiai eredményekkel fog hazatérni...”¹⁹ Az a gyanúm, hogy nyelvtudása voltaképpen gyakorlati tudás volt, társalgásra feltétlenül megfelelő, ez azonban nyelvészeti jellegű munkálkodásra kevésbé alkalmas. (A tétel – minden valószínűség szerint – fordítva is igaz!) Ha Halász Ignác lejegyzéseit is kifogásolták igen finom hallású s különleges fonetikai vértettségű kollégái, Báthori esetleges lejegyzéseit nyilván teljesen dilettáns munkának minősítették volna. Báthorit magát viszont többre tartották és jobban becsülték a lappok, mint a köztük megforduló tudós lejegyzők legtöbbszörét. És ami még fontosabb: cifrázatlan lapp leveleit, írását rögtön megértették, szemben a „valódi” lappológusok megújuló komplikált kísérleteivel.

¹⁹ CHOLNOKI JENŐ: Báthori Ferenc utazása Kola félszigetére. *Földrajzi Közlemények*, 1909.

A mondottak igazolásául is egy csokornyi érdemleges észrevételét, megjegyzését idézem a továbbiakban. Előbb néhány folklorisztikait: „...A lappok dalai roppant primitívek és teljesen kifejezik lelki világukat. Alig van a természetben oly tárgy vagy jelenség, amely rezgésbe ne hozná a szívük húrjait. Néha elég, ha az utas oly szót ejt ki az ajkán, amelyet a lapp ember még eddig sose hallott s már dalformában dúdolja az ismeretlen szót...” (17. sz. 23. l.) Még 1910-ben írja ugyanerről a témáról: „...Habár négy nyarat töltöttem fenn a lappok között, de azért dalolni vagy az ő nyelvükön szólva „juojgat”-ni keveset hallottam...”²⁰ Az epikáról szólva: „... Töredékes apró meséikben, amelyek hőse igen sokszor valami óriás, szintén nyoma van még régi hitüknek, de a lappok ma már legféltebb kincsük gyanánt őrzik meséiket... idegen emberekkel nagyon ritkán közlik...” (17. sz. 88. l.)

Néhány megfigyelés a lapp élet minőségéről, egyes csoportjaik eltéréseiről: „...A Norvégiában élő halász lappok... a legműveltebbek. Bármelyik faházba lépjen be az utas, a bibliát és a katekizmust mindenütt ott látja... a norvég nyelvben is elég járatosak, írni és olvasni pedig csakis az öregek nem tudnak közöttük...” (uo. 93. l.) „...A *Lapparnes Egen Tidning* (A Lappok Saját Újságja) című svéd nyelvű újság látszólag a lapp nép érdekét szolgálja, de fő célja mégiscsak a svéd nyelv terjesztése...” (uo. 113. l.) „...A Kola-félsziget területén itt-ott széjjel szórva élő szegény orosz-lappok már műveltség dolgában is sokban különböznek a norvég lappoktól... az orosz-lappoknak Máté evangéliumán kívül nincs saját könyvük. Bár az orosz állam legújabbán iskolát és templomot is épített számukra, de ezeket csak nagy ritkán szokták látogatni... a világtól egészen elzárkózva élnek..., nemigen találkoznak másféle emberrel...” – írja 1911-ben.²¹

Röviden megemlíti a lapp–magyar kapcsolatok egy sajátos, nem különösebben fel-emelő realizációját is, nevezetesen azt, amikor 1913 telén (!) néhány lapp családot (akárcsak Budenz idején 1873-ban) „különleges látványosság”-ként mutogattak a budapesti állatkertben. (17. sz. 39. l.) (Ekkor már nem akadt vállalkozó, aki nyelvészeti följegyzéseket próbált volna készíteni körükben!) „...Az állataikkal és háziesszökeikkel idekerült lappok közül néhányan Karasjok faluból valók voltak...” – jegyzi meg a nagy költséggel Pestre szállított „rokonok”-ról.

A legfontosabbak a lapp műveltséggel, irodalommal, írásbeliséggel kapcsolatos észrevételei. Személyesen is ismerte a lapp szépirodalom voltaképpen megteremtőit, rendszeresen levelezett velük. Szerepüket és jelentőségüket az irodalom tudósainál évtizedekkel korábban felfedezte és jelezte. Találó és tömör jellemzéseit olvasva ismételtelen be kell látnom, mily kevés új van a nap alatt, a hetvenes és a nyolcvanas években írt tanulmányaim²² „meglátásai, ítéletei” Báthori Ferenc könyvében javarészt már megfogalmazódtak – a mainál sokkal komolyabb, súlyosabb tényanyag, ill. ismeretek alapján. Az eddigieknél részletesebb idézést érdemel például külön fejezetben elmondott találkozója a lappok legismertebb írójával, J. Turfival (magyarul megjelent könyvét lásd az 5. sz. alatt), akiről állítólag Kosztolányi is elismeréssel írt valahol (a forrást, sajnos, még nem sikerült meglelnem), s akiről egy érdekes cikkében – 1943-ban – Lakó is hosszasan

²⁰ BÁTHORI FERENC: A nomád lappok életéből. *Néprajzi Értesítő*, 1910.

²¹ BÁTHORI FERENC: Negyedik lappföldi utam. *Földrajzi Közlemények*, 1911.

²² *Medveének*. A keleti finnugor népek irodalmának kistükré. Bp., 1975.

DOMOKOS, PÉTER: *Handbuch der uralischen Literaturen*. Szeged, 1982.

szól²³ „...a 60 éves Turi János nemcsak nagy író hírében áll a lappok között, hanem ezenkívül nagy medvevadász... külsőleg semmi különbség sincs Turi s a lappok között. Az ő oldalán is ott lóg örökösen a tokban a vaskés s boeskor, ruhája semmivel sem különb a többi lappénál... Különben Turi most írja második munkáját s irományait folyton egy bőrtáskában hordja. A lappokról szóló első nagy munkája nemcsak ezer svéd koronát hozott a konyhára, hanem szerzőjének fényes hírnevet is... Táskájában levő iratai között, amelyeket el nem hagyna a világ kincseért, számos német és francia levelet találtam, s mindegyik bámulattal szól első munkájáról...” Báthori fényképen is bemutatja Turit, valamint a lapp író otthonát, s elmondja, hogy fonográfval dalokat is sikerült felvennie a nótafaként és mesemondóként is neves vendéglátójától. A szakirodalomban ezóta sem esett sok szó Turi újabb műveiről, amelyeket egyébként még Lakó is megemlíti: „...második műve pedig, amely svéd fordításban „*Fran Fjället*” címet nyert, útleírás...” (23. sz.) Éppúgy nem ismerjük ezt, miként Turi dalait és énekhangját sem!

S így emlékezik meg Isak Sabáról, a „lapp himnusz” szerzőjéről: „...Meglátogattam itt Vadsö felé menve, Saba Izsák unjargai kántortanítót is, aki igen sokat tett a lapp nép érdekében. A lapp anyanyelvű, hírneves tanító nemcsak három vagy négy nyelvet beszél folyékonyan, hanem ezenkívül nagy nemzetgazdász is. Nagy tekintélyének igazolására elég felemlítenem, hogy a norvég storthing-ben (parlament) hat éven át képviselte a lappok érdekeit. Saba fellépése nagyon szükséges volt a lappokra nézve, akiket egy idő óta pusztulás fenyeget. A Svédország és Norvégia között néhány évvel előbb történt nagy szakadást ők érezték meg legjobban Skandináviában...” [mozgásuk korlátozásában. D. P.] (uo. 112. l.)

A legmelegebben Anders Larsenről, a sokoldalú civilizátorról ír: „...felkerestem Larsen tanítót is, akivel már évek óta levelezek lappul... Ő szerkesztvén a lapp nyelvű »Sagai Muittalaegje«-t, több ízben írt rólam is utazásom alatt. Habár az egyszerű, havonként csak kétszer megjelenő újság, amelyet ott látunk minden lapp kunyhóban, egész évre 1 korona s 20 »öré«-be kerül, mégis igen sok gondot okoz Larsen tanítónak...” (uo. 52. l.) „...Larsen tanító hozzám írt levelében [olvasható a következő jellemző gondolat. D. P.]: »Mi lappok kis nép vagyunk, de mi is szeretjük az anyanyelvünket, s mi is igyekszünk megőrizni őseinkről ránk hagyott szellemi örökséget...«” (uo. 114. l.)

Mestereit, kollégáit, lappológus társait egyetlen írásában sem említi Báthori (lehet, hogy erre volt valamelyes oka is?), csupán Sajnovicsról, a magyar lappológia megalapítójáról emlékezik meg nosztalgikus szeretettel, s szinte sejti, hogy az ő sorsa is a gyors felejtés lesz: „...Éppen éjfél körül járhatott az idő, midőn hajónk nagy szélcsendben Vardö-be érkezett... az én szememre sehogyse jött álom. Távol hazámnak egy régi nagy tudósa, Sajnovics János, nyelvtudós jutott az eszembe, aki ezelőtt már 148 évvel [??? ez 1914-hez, Báthori ott tartózkodásához képest 1766 lenne! D. P.] majdnem két évig kutatta itt a lappok nyelvét, hogy nyelvünkhöz való nagy hasonlóságát bebizonyíthassa. Ebben a felette rideg városcában, amelyben ma már a lapp csak fehér holló, mintegy félóráig bolyongtam egyedül... leróhattam itt a távolban is kegyeletemet azon férfi iránt, akinek külföldön hírnév és dicsőség, hazájában pedig életében gúnymosoly, halálával pedig közöny, majd feledés jutott osztályrészül...” (uo. 105. l.)

Mindössze ennyi, amennyit össze lehetett gyűjteni rokonszenves lappológusunk életéről, s ennyi, ami elmondható, idézésre érdemes megismerhető munkásságából. Szükszavú

²³ LAKÓ GYÖRGY: Lapp lépések az európaiasodás felé. *Nyelvtudományi Közlemények*, 1943.

életrajzának néhány sora Szinnyei nagy életrajzi sorozatában, ill. az 1928-as *Erdélyi Lexikon*ban és a *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon* 1981-ben megjelent első kötetében olvasható. Nevét és munkáit egyébként csak igen kevesen említik, többnyire néprajzosok, földrajztudósok, ill. bibliográfiai összeállítások.²⁴

Mellőzöttségével, sajnos, nem magányos figurája a magyarországi uralisztikának. Élete és tevékenysége méltóvá teszi arra, hogy számos hasonló sorsú társával együtt – szakítva a hálátlanság rossz hagyományával – felidézzük alakját s kijelöljük ha még oly szerény helyét is e tágasodó szakmában s tudománya történetében.

Változatlanul érvényesnek tartom azt a gondolatot, hogy szép számmal akadnak a tudományban (a finnugrisztikában is) érdemes kutatók, szakemberek, akikről az utókor szinte teljesen megfeledkezett. Báthori Ferenc is ilyen, viszont a hazai lappológia helyzete cikkem írása óta örvendetesen megváltozott, több fiatal kutató kötelezte el magát a lapp ügyben. – Hasonlóképp változott, kedvezően, a mordvin kutatások hazai helyzete is, amelyről mintegy húsz éve még meglehetősen pesszimistán nyilatkoztam (az ide vágó cikk nem került be e válogatásba).

²⁴ KOROMPAY, BERTALAN: Die finnisch-ugrische Ethnologie. *AL*, 1960.

VOIGT VILMOS: A balti finn népek folklórja mint az európai folklór része. *Ethn.*, 1967., 1968. *Magyar utazók, földrajzi felfedezők*. Bp., 1973.

